

CAZUL UNGARIEI: PROBLEME SIMILARE, ACȚIUNI COMUNE ÎN DOMENIUL PATRIMONIULUI INDUSTRIAL

Györgyi NÉMETH

Problemele ivite în identificarea, protecția, conservarea, reutilizarea și interpretarea patrimoniului industrial par a fi foarte asemănătoare în țările ex-comuniste.

Cel de-al patrulea workshop în domeniul arheologiei industriale, organizat în România, ca și conferințele organizate în Rusia, Polonia, Croația, Republica Cehă și Ungaria, toate au contribuit la o mai bună cunoaștere a patrimoniului industrial din regiunea noastră și au venit în sprijinul descoperirii problemelor comune tuturor țărilor din zonă și într-un fel speciale, comparate cu cele din alte părți ale Europei.

Majoritatea experților și entuziaștilor din arheologia industrială, inclusiv membrii ai TICCIH-Ungaria, au adoptat nucleul central TICCIH pentru a promova cooperarea internațională în investigarea, conservarea și prezentarea patrimoniului industrial, concentrându-se nu numai pe particularitățile / cazurile speciale ale patrimoniului industrial maghiar, dar și pe acelea ale întregii regiuni Central-Est Europene.

Voi da câteva exemple ale activităților noastre pentru a atinge acest scop:

- În 1999, sub auspiciile TICCIH, am organizat o conferință internațională a cărei temă a fost conservarea patrimoniului industrial al industriei miniere și al industriei metalurgice feroase, în regiunea centrală și de est a Europei, cu excursii de studiu în situri speciale, nu numai în Ungaria, dar și în Slovacia.

- În anul 2001, cu sprijinul Fundației "O societate deschisă", am realizat o inventariere comună a

patrimoniului industrial din Silezia-Polonia și din districtul industrial Borsod-Ungaria.

- În 2001, cu sprijinul programului Phare CBC, un drum comun al patrimoniului industrial a fost elaborat în partea nordică a Ungariei și în partea estică a Slovaciei, bazat pe patrimoniul industrial al mineritului și metalurgiei.

- În anul 2002, tot cu sprijinul programului Phare CBC a fost stabilit în partea de sud a Ungariei ca și în Austria și în Croația un drum comun al patrimoniului industrial, cel din zona industriei petrolului.

- În anul 2005, o declarație comună a fost semnată la Praga, care exprimă interesele comune ale comitetelor TICCIH din Cehia, Polonia și Ungaria, în vederea îmbunătățirii nivelului cooperării internaționale privind identificarea, conservarea, promovarea și interpretarea patrimoniului European industrial, în conformitate cu *Carta* de la Nijni Tagil.

CARTA DE LA NIJNI TAGHIL ȘI PROGRAMUL PHARE

În 2003, Adunarea Generală a TICCIH (Comitetul Internațional pentru Conservarea Patrimoniului Industrial), organism internațional reprezentativ pentru patrimoniul industrial, a adoptat o *Carta* în acest domeniu¹.

Adunarea Generală, convocată în Rusia cu ocazia celei de-a XII-a Conferințe Internaționale, a atribuit *Cartei* numele orașului Nijni Taghil – în locul Moscovei, preconizat inițial – întrucât, conform opiniei acesteia, numele orașului industrial din Urali reflectă mai profund conținutul "*Cartei*" decât cel al capitalei. *Carta de la Nijni*

1. Textul *Cartei* poate fi citit pe pagina web a TICCIH. O traducere oficială în limba română nu există. Traducerea prezentată are la bază textul în limba engleză, corelat cu textul tradus oficial de TICCIH în limba franceză.

Taghil a fost inițiată și întocmită de către TICCIH, dar ea a fost aprobată de către ICOMOS conform *Acordului* încheiat între cele două organisme în anul 2000.

La început, *Carta* subliniază importanța industrializării și pledează în favoarea noțiunii de *revoluție industrială*:

“.....o schimbare, observată către sfârșitul secolului al XVIII-lea, la fel de profundă și de fundamentală ca cea dintre Epoca Neolitică și Epoca Bronzului, care a generat evoluții sociale, tehnice și economice ale condițiilor de producție, suficient de rapide și profunde pentru a fi numită *revoluție*. *Revoluția industrială* a fost începutul fenomenului istoric care a afectat cea mai mare parte a populației, la fel ca toate celelalte forme de viață de pe planeta noastră și care continuă și în prezent. Dovezile materiale ale acestei profunde schimbări reprezintă valoarea universală și importanța studierii și conservării acestor mărturii trebuie recunoscută.” [Preambul]

Carta consideră toate vestigiile, urmele, dovezile, asociate sau aflate în legătură cu activitățile industriale, de o importanță fundamentală și denumește drept patrimoniu industrial clădirile și structurile, procesele tehnologice și instalațiile, utilajele, ustensilele utilizate în acestea, orașele și peisajele, siturile în care acestea se află, alături de alte manifestări ale industriei, tangibile sau intangibile. Se menționează că: “cele mai indicate exemple [*n.t. ale patrimoniului industrial*] trebuie să fie identificate, protejate și menținute în concordanță cu spiritul *Cartei de la Veneția*, în serviciul și în folosul prezentului și al viitorului.”

Conform prevederilor *Cartei*, sensibilizarea interesului opiniei publice față de valoarea patrimoniului industrial este cea mai sigură cale pentru conservarea acestuia. Din acest motiv autoritățile publice trebuie să fie implicate activ în promovarea vestigiilor industriale și să permită accesul la siturile importante, promovând turismul în zonele industriale. Este de dorit ca programele pentru conservarea patrimoniului industrial să fie integrate în politica pentru dezvoltarea economică și în planurile de dezvoltare națională și regională. Cooperarea internațională este considerată de către *Cartă*, în mod particular, o abordare potrivită și eficientă pentru conservare, în special dacă, prin inițiative coordonate și participare/contribuție cu resurse împărțite, sunt stabilite trasee turistice în zonele cu patrimoniu industrial.

PATRIMONIUL INDUSTRIAL ȘI TURISMUL ÎN NORDUL UNGARIEI ȘI ÎN SLOVACIA

În armonie perfectă cu declarațiile *Cartei*, un proiect Slovaco-Maghiar a fost realizat în anul 2001 beneficiind de susținere financiară prin “PHARE CBC Programme”. Obiectivul proiectului a fost promovarea revitalizării părții de nord a Ungariei, în special regiunile industriale Borsod și Nógrád, ca și regiunile învecinate slovace, prin reutilizarea patrimoniului industrial metalurgic și minier.

Ideea a aparținut Societății Maghiare a minelor și metalurgiei și organizației omoloage Slovace, în stabilirea, prin cooperare, a unei rute cultural-turistice, după modelul austriac, pentru descoperirea regiunilor atât de

bogate în vestigii ale industriei metalurgice (Încă din 1978, punctele turistice de atracție din Styria au prezentat “drumul Styrian al fierului” de-a lungul “drumului fierului din Steir”², căruia alte rute i-au fost adăugate mai târziu în interiorul și în afara Austriei. În prezent, site-urile industriei metalurgice din numeroase țări europene pot fi vizitate de-a lungul “drumului european al fierului”). Inițierea a fost susținută de către Comitetul Național Maghiar al TICCIH, care a organizat o conferință internațională în 1999 la Budapesta și la Miskolc, despre necesitatea și diferitele posibilități de preservare a patrimoniului industrial minier și metalurgic.

Participanții la conferință, intitulată “Structura economică în schimbare - patrimoniul industrial în pericol”³, au vizitat siturile majore importante din Ungaria și Slovacia în excursii profesionale, organizate cu ghizi specializați. Pentru a elabora ruta turistică, aceea care va uni zonele cu patrimoniu industrial minier și metalurgic din regiunile învecinate ale celor două țări, Agenția pentru Dezvoltare a Departamentului Borsod-Abaúj-Zemplén din Ungaria a făcut primul pas și a prezentat un proiect pentru finanțare prin Programul PHARE.

Obiectivul principal al proiectului a fost descrierea acestui traseu turistic în diverse publicații: ghid turistic, hărți pliante, prospecte și foi volante pentru informare. În conformitate cu planul de acțiune, informațiile au fost continuate, amplificate și detaliate prin panouri și indicatoare care au fost montate în cele mai importante trei orașe de pe parcursul traseului (Miskolc, Ózd,

Salgótarján), precum și prin panouri plasate la fiecare monument industrial și pe un web-site de promovare, conceput tocmai pentru proiect.

Alături de “drumul Styrian al fierului”, traseul a fost de asemenea citat ca model în “Traseul culturii industriale”, fiind un traseu turistic industrial care prezintă mărturii din secolul al XIX-lea și al XX-lea ale exploatării pe scară largă a minelor de cărbuni și a industriei fierului în bazinul Ruhr-ului, ca și în muzee complexe, adesea denumite “ecomuzee”. Acestea păstrează “în situ” patrimoniul industriei grele din Bergsalgen-Suedia, Ironbridge-Anglia și din Le Creusot-Montceau-les-Mines—Franța⁴.

În elaborarea rutei a fost considerat fundamental faptul că siturile industriale oferite pentru vizitare trebuie să demonstreze adevărata istorie a mineritului și a metalurgiei, caracterizând regiunea din Evul Mediu până în trecutul apropiat. De asemenea, s-a ținut cont de faptul că siturile trebuie să reflecte complexitatea producției industriale, de la extragere și până la fabricație, inclusiv furnizarea energiei și asigurarea transportului, ca și natura bogată în înfățișări a patrimoniului industrial material, aceasta însemnând mașini, structuri, clădiri și situri, precum și legăturile care conectează regiunile. Unele vestigii industriale la scară largă, devenite redundante în urma proceselor economice din decadele trecute, sunt și ele printre siturile prezentate, cu toate că, în ciuda valorii lor culturale, nu au fost încă protejate ca monumente sau ca artefacte de muzeu.

În ghidul turistic „Ghid despre monumentele de exploatare minieră și prelucrare metalurgică, din nordul

2. Gerhard Sperl: *Ein Führer durch die Steirische Eisentraße*, Leoben, 1984.

3. Documentele conferinței sunt în curs de editare.

4. Pentru o analiză detaliată, a se vedea Barrie Trinder (ed.): *The Blackwell Encyclopedia of Industrial Archaeology*, Oxford, Massachusetts 1992.

5. Németh Györgyi: *Patrimoniul Industrial. Ghidul monumen-telor mineritului și metalurgiei în Ungaria de nord și în Slovacia* [Útikalauz a bányászati és kohászati emlékeihez Észak-Magyarországon és Szlovákiában], Miskolc, 2001.

Ungariei și Slovaciei”, publicat în patru limbi: maghiară, slovacă, engleză și germană sunt incluse 46 de situri—puncte turistice de atracție⁵.

Înscrisă încă din 1993 în Lista Patrimoniului Mondial, localitatea Selmcbánya (actualmente *Bánska Štiavnica*), centrul zonei miniere, cunoscută și ca *Ungaria de Jos*, străbătută de către râul Hron (Garam) constituie cea mai atractivă zonă prezentată în ghid.

De-a lungul mai multor secole, exploatarea de metale prețioase din Ungaria a avut o importanță la scară europeană, fapt bine dovedit de către vechiul centru al orașului minier Selmcbánya—cândva oraș liber grație unui privilegiu regal—ca și de exploatările transformate în muzeu minier în aer liber, precum și de sistemul de rezervoare artificiale care alimentau utilajele antrenate prin forța apei.

Comoara de aur de la Košice, una dintre cele mai mari comori din Europa, expusă în Muzeul Slovaciei de Est, este o dovadă a celor mai sus menționate, întrucât o treime din cele 2920 de monede din aur au fost bătute în Kremnica (Körmöczbánya), unde se găsește o remarcabilă monetarie a Ungariei istorice. Cea mai veche descriere a exploatărilor miniere și a metalurgiei din Ungaria medievală, altarul datat 1513, reprezentând-o pe Sfânta Ana – cunoscută și sub numele de *Metercia* – poate fi găsit în catedrala gotică din Rožňava.

Biblioteca Selmec a Universității din Miskolc—Ungaria este de asemenea strâns legată de exploatarea minieră din zona înconjurătoare a localității Selmcbánya. Biblioteca păstrează trei sferturi din colecția de

cărți a anilor 1735—1918, inițial deținute de către predecesorul Universității, Academia din Selmec, una dintre cele mai vechi instituții de educație înaltă pentru domeniul tehnologiei.

Locul întâi între monumentele industriale din Ungaria, **furnalul înalt de carbune de lemn (mangal) din Újmassa**, aflat în proximitatea orașului Miskolc, și **segmentul primului pod din fontă turnat în Ungaria**, expus la Hronec, reprezintă mărturii ale siderurgiei timpurii a secolului al XIX-lea.

Ghidul turistic include și dovezile istorice ale metalurgiei feroase moderne, dezvoltată la o scară largă: cele nouă clădiri ale atelierelor de prelucrare a fierului și oțelului, clasate ca monumente în 2001, ca și atelierile, coloniile, birourile și clădirile publice ale fabricii din Ózd, care încă supraviețuiesc. Cu toate acestea, viitorul pentru ele pare a fi destul de sumbru, la fel ca și cel al vestigiilor minelor de cărbune din Percecs, Lyukóbbánya și Királd. Într-o situație similară se găsesc și coloniile miniere din împrejurimile localității Salgótarján și prima instalație de îmbogățire a flotației din Ungaria, cu care s-a prelucrat în Recsk minereul din munții Matra, începând încă din anul 1926. Rămâne ca un punct turistic de consemnat așa-numita **instalație regală de spălat din Konczfalva**, “exponat” unic, datând din secolul al XVIII-lea și al XIX-lea, legat direct de exploatarea de metale prețioase din Telkibánya, dar care se pare că va dispărea în curând în mod iremediabil.

Ruta turistică, elaborată în vederea realizării proiectului, este deja marcată de puncte turistice de atracție. Totuși, numărul lor va putea fi mărit în viitor datorită rămășițelor altor industrii din

regiune, cum ar fi cea a sticlei, a hârtiei, cea chimică, a prelucrării lemnului și industriei forestiere, cât și datorită descoperirilor arheologice ale “industriei” preistorice, prezentate într-un mod nou.⁶

Alte locuri pe care le recomandăm pe acest traseu, cu o mare valoare istorică, etnografică sau naturală vor putea totodată să fie incluse, căci sunt binecunoscute: Muzeul din castelul Dobó Istavan din Eger, catedrala Sfânta Elisabeta din Košice și chiar înscrise în Lista Patrimoniului Mondial: Vechiul Sat din Hollók, Peștera Baralda din Aggtelek etc.

Așa cum a fost demonstrat în alte țări, atât turismul național cât și cel internațional pot valorifica locurile care merită să fie cunoscute de public, dacă planurile corecte, organizațiile potrivite și cooperarea partenerilor sunt privite în mod serios.

Turismul poate fi unul dintre cele mai sigure mijloace ale revitalizării economice a unei regiuni în declin, care cuprinde teritoriile a două țări. Credem că vor fi găsite soluții bune, viabile pentru conservarea pe o scară largă a patrimoniului industriei grele, a cărui soartă este incertă. Din acest punct de vedere, așa-numitul “Proiect Ózd” poate fi un exemplu promițător⁷.

Dacă proiectul prezentat va fi realizat cu succes, atunci protecția monumentelor va dobândi și va câștiga noi sensuri pentru a-și atinge scopul, în spiritul *Cartei de la Veneția* și a celei de la Nijni Taghil.

Traducere din versiunea engleză,
Lucian FULGER SÂNDULESCU -
ONMI

6. A se consulta
Erzsébet
Jerem, Zsolt
Mester, Árpád
Ringer & Zsolt
Vasáros:
Szeleta
Museum and
Archaeo-
logical Park.
Praehistoria,
2002, 327-333.

7. Kristóf
Ágnes:
*Nașterea unui
proiect de
patrimoniu*
[Egy örök-
ségvédelmi
projekt
születése.]
«Örökségvédel-
em». 2002,
No.11-12, 10-
11;
Somorjay
Selysette:
*Protejarea
patrimoniului
în Ózd*
[Értékvédelem
Ózdon.]
«Örökségvédel-
em», 2003.
No. 2-3, 23-
24.